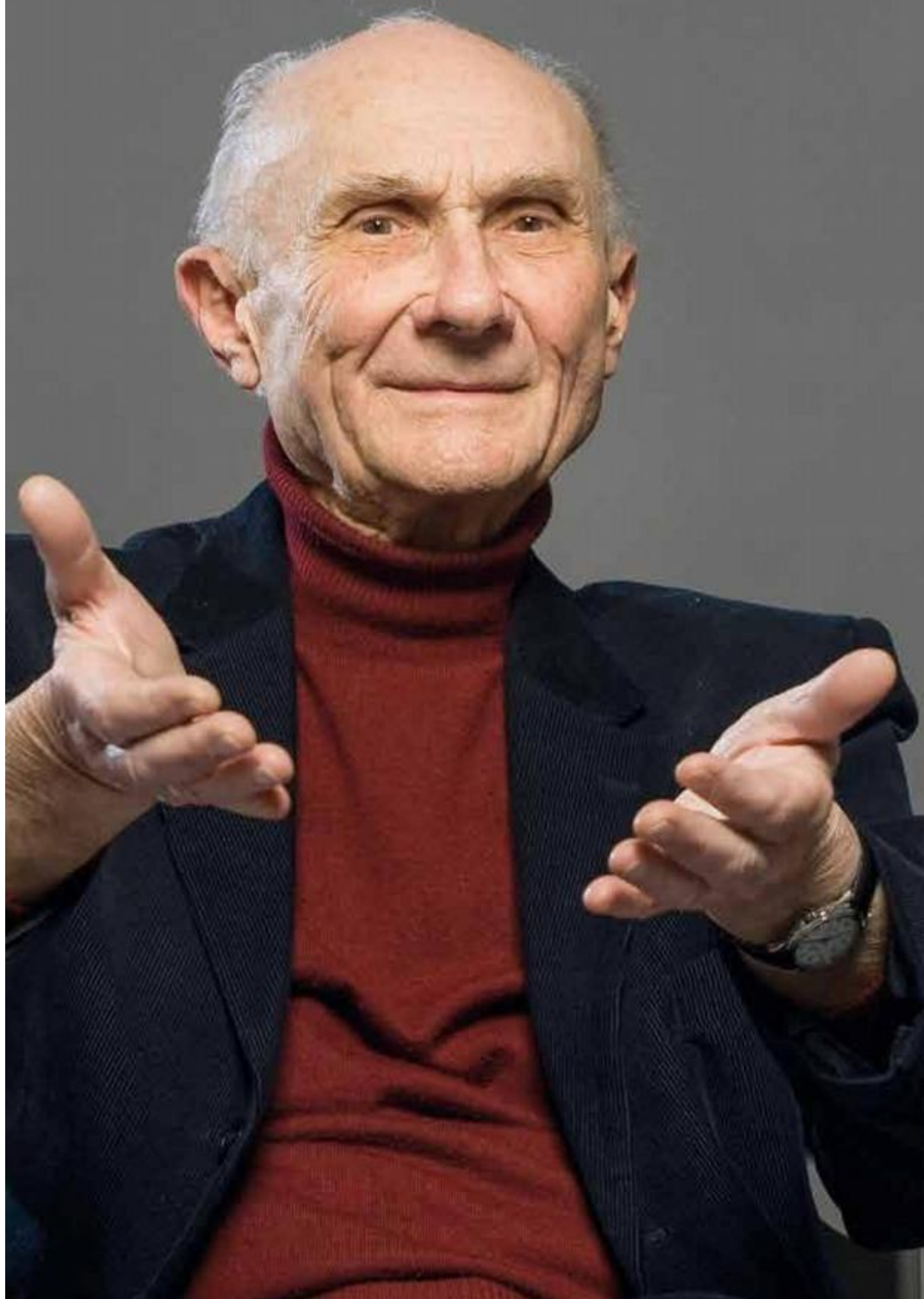

O IZBORU VRHUNSKIH EUROPSKIH ROMANA VIKTORA ŽMEGAČA

**TAJNA VEZA IZMEĐU
GOGOLJEVA ČIČIKOVA KOJI
KUPUJE MRTVE KMETOVE I
RIZIČNOG MEŠETARENJA
BITCOINIMA**

piše: **Neven Vulić**
snimka: **Damjan Tadić / Cropix**

Malo je autora pred čijim znanjem rasprostrtim po tekstu osjetim takvo strahopoštovanje. Jedan od njih sasvim je sigurno akademik Viktor Žmegač, koji je prebacio devedesetu: teoretičar, germanist, povjesničar, muzikolog, predavač rođen je u Slatini 1929. godine. Nema smisla nabrajati dodijeljene mu nagrade ili njegove knjige, taj je popis predug.

No ako njegovu intelektualnu veličinu treba sažeti, neakademski možemo ukratko reći da je Viktor Žmegač faca. U kulturnopovijesnoj tradiciji germanske i europske kulture pliva kao riba u vodi: jedan je od rijetkih ljudi koje Nijemci zovu da piše o njima. I to ne zato što nemaju svojih erudita.

Najnoviji je doprinos autorovoj bibliografiji knjiga "Vrhunski europski romani po mom izboru". Naslov nam ne laže: nudi nam se osobni izbor jedanaest najdojmljivijih europskih romana. Upravo zbog Žmegačeva intelektualnog habitusa kopkalo me koje je knjige naposljetku odabrao - i iz kojih subjektivno-objektivnih razloga. A pogotovo zašto je na posljednjem mjestu roman "Karta i teritorij" notornog Michela Houellebecqa.

Od Descartesova "mislim, dakle postojim" do današnjih nezdravih društvenih manifestacija Kierkegaardove skilske teze "subjektivno je istinito" zapravo je kratak povijesni put. Intuitivno nam je jasno da nam se subjektivnost (u užem smislu pristranost) upliće u svaki segment življenja, pa tako i u izbor najdražih romana.

Filozof znanosti Thomas Kuhn ilustrirao je da svatko od nas živi u svom osobnom svemiru, koji mogu biti vrlo različiti ovisno o razini objektivne spoznaje: hvala Lavoisieru što znamo da je Priestleyjev "deflogistonirani zrak" zapravo kisik, gorko hvala Oppenheimeru, ocu atomske bombe, što znamo da je ta naoko nadnaravna sila objašnjiva nuklearnom fisijom. Baudelaire nam je pak široko otvorio vrata moderne estetike: i ono ružno može biti nesvakidašnje dojmljivo, prožeto elegancijom.

Takve znanjem inducirane promjene u perspektivi ponekad naš pogled na realnost radikalno mijenjaju: i Žmegačev subjektivni izbor romana utemeljeno je pristran, skriva kanonska djela koja su stubokom promijenila poimanje književnosti same, ali i izvanknjiževne zbilje. Izbor se dijelom, naravno, zasniva i na osobnim uspomnama - pa i u "SMS esejima", objavljenima 2010., Žmegač opisuje osmi razred i vožnju u osječkom tramvaju: svoj "nezaboravan" prvi susret s tekstovima Thomasa Manna.

Prije ulaska u sadržaj ove knjige pokoja napomena: autor nije želio navoditi hrvatske romane da im ne učini nepravdu - "domaća književnost zahtijeva neovisan izbor"; mnogi romani na koje je pomišljao nisu izdržali sud vremena; no posebno je zanimljiv način na koji zeitgeist proviruje iz ovih tekstova.

Nova Žmegačeva knjiga svjedoči i o našoj stvarnosti, dok posredno otkrivamo dio slagalice o autorovoj samonametnutoj korona-izolaciji. "Zbog današnjih prilika", zapisuje, nisu mu dostupni određeni prijevodi, pa autor mnogošto prevodi sâm. Nemogućnost pristupa određenoj bibliografskoj jedinici ili postojećem prijevodu zapravo je i trenutak samoće, jedan u nizu razasutih po tekstu.

Tridesetak godina prije no što je Descartes napisao "Cogito, ergo sum", objavljen je prvi roman sa Žmegačeva popisa: "Bistri vitez Don Quijote" Miguela de Cervantesa, nesretnika koji je, nakon što su ga zarobili gusari i pošto je po povratku u

Evidencijski broj / Article ID: 20102194
 Vrsta novine / Frequency: Mjesečna
 Zemlja porijekla / Country of origin: Hrvatska
 Rubrika / Section:

**NA POČETKU LISTE II NAJDOJMLJIVIJIH
 EUROPSKIH ROMANA U IZBORU KORIFEJA
 HRVATSKE, ALI I EUROPSKE HUMANISTIKE
 OČEKIVANO JE "BISTRI VITEZ DON QUIJOTE"
 MIGUELA DE CERVANTESA. NO, NA POSLJEDNJEM
 JE MJESTU, POSVE NEOČEKIVANO, "KARTA I
 TERITORIJ" NOTORNOG MICHELA HOUELLEBECQA,
 ŠTO JE POSEBNO INSPIRIRALO SURADNIKA
 SVIJETA KULTURE**

Španjolsku zbog određenih financijskih postupaka odguglio pet godina u zatvoru, 1605. objavio prvi dio romana o zabludjelom vitezu.

Danas je uvriježeno nekome sa smiješkom reći da se ponaša kao "Don Kihot", no iza komičnog rasterećenja scene gdje taj caballero napada vjetrenjače skriva se ozbiljna, posve aktualna borba između iluzije i zbilje - ali i ideala i okrutne stvarnosti: ovaj roman postaje tragedija čim odustanemo od donkihotovske nevinosti i proglasimo je čistim ludaštvom.

Nakon toga, kako se smatra, prvog modernog romana zapadnog kruga slijedi prvi moderni građanski roman svjetske književnosti, kako Žmegač opisuje "Robinsona Crusoea" (1719.). Živo se sjeća svog prvog čitanja ("prije osamdesetak godina") priče o brodolomcu koji na pustom otoku, u blizini ljudoždera, uspostavlja vlastiti oblik civilizacije. Autor romana je puritanac, kod Daniela Defoea nema ni spomena spolnosti.

Veliki J. W. Goethe, kojeg Paul Valéry uspoređuje s Protejem (grčkim bogom prorokom koji je mogao mijenjati oblike po želji), u "Srodnim dušama" (1809.) raspravlja o braku kroz napeti ljubavni četverkut i bračno odricanje. Jedan od najplodnijih francuskih pisaca, Honoré de Balzac, u romanu "Tridesetogodišnja žena" (1842.) pripovijeda o sličnoj konstelaciji: neadekvatnom bračnom odnosu, emotivnom ljubavnom trokutu i protagonistici Julie koja se također odriče mogućnosti izvanbračne veze.

Gogoljev "Mrtvim dušama", grotesknom remek-djelu iz 1842., posvećeno je najviše stranica u knjizi. Autor "Kabanice" u ovom romanu pripovijeda nam o Čičikovu koji se odlučuje na "kupnju pomrlih kmetova koji još nisu provedeni kao umrli" kako bi na njih digao kredit - što Žmegača neodoljivo podsjeća na današnje rizično mešetarenje bitcoinima - i tako nas vodi do Flaubertove "Gospode Bovary" i 1857., famozne godine kad su i protiv Flauberta i protiv Baudelairea podignute optužnice zbog narušavanja javnog morala. Ema čita romantične romane (slična lektira kao i kod Cervantesova junaka, koji je pak čitao viteške) i upušta se u izvanbračne veze, no vrata njezine spavaće sobe, u okrilju "realističkog" pristupa stvarnosti - u ovom romanu ostaju čvrsto zatvorena.

Impresivan roman "Zapisi Maltea Lauridsa Briggea" (1910.) Rainera Marie Rilkea, autora uvelike obilježenog Baudelaireovom pjesmom "Strvina", vodi nas fluidnim i grubim tokom struje sjećanja dvjema vremenskim nitima, onom ondašnjeg Pariza i onom Malteova djetinjstva - tri godine prije prvog Proustova romana iz ciklusa "U potrazi za izgubljenim vremenom" i deset godina prije Joyceova "Uliksa".

I na ovom primjeru prozire se dio senzibiliteta metode Viktora Žmegača: sklon je rodonačelnicima žanra, neupitnim knjižskim artefaktima. Primjercima koji su ponekom čitatelju ostali na popisu nikad pročitanih djela - i poziva nas da ih sad uzmemo u ruke. Ne ulazi uobičajenom akribijom u kontekst epohe, a biografiju autora spominje onoliko koliko smatra shodnim: ipak, pažljivi čitatelj primijetiti će da se svaki pasus navezuje na skriveni dio cjeline, bilo na Žmegačeva vlastita tumačenja iz prijašnjih knjiga, bilo na ono što smatra općim mjestom, bilo na ono što će u knjizi tek doći.

Treba napomenuti da su skrivene biografske i duhovne sveze odabranih autora ponekad neočekivane, nerijetko se ova djela intertekstualno isprepliću i jedna u drugima odjekuju na začudne načine, na što Žmegač upućuje zadovoljstvom revnog i strastvenog čitatelja. Naravno, autor se povremeno uzrujava nad neznanjem ili neadekvatnim angažmanom. Primjerice, navodi da ključni esej "Goethe kao mudrac" T. S. Eliota, o

Danteu, Shakespeareu i erotomanu Goetheu, "zbog krajnje nebrige urednika" nije uvršten u ediciji Vrhova svjetske književnosti posvećenoj - Eliotu.

Nobelovac Thomas Mann zastupljen je "Čarobnom gorom" (1924.): vlastiti roman smatrao je "prilogom bogatoj tradiciji romana o duhovnom širenju obzora", dok Žmegač zapisuje da je to "epska proza o fizikalnom protjecanju vremena, ali istodobno i o povijesnom vremenu". Uz priču o mladom Nijemcu Hansu Castorpu u planinskom sanatoriju mnoge vežu krasne uspomene: zanimljivo je kako s Ruskinjom Klavdijom Hans može komunicirati samo na francuskom. Seksualno je napeto, opaža Žmegač, no "nema detaljnijih opisa".

Tek kod izbora romana "Strogo kontrolirani vlakovi" (1965.) Bohumila Hrabala (čija je ekranizacija u režiji Jiříja Menzela 1967. osvojila Oscara za najbolji strani film) dolazimo do teksta gdje se o spolnosti crnohumorno govori onako kako se i pristoji: blago, ali bez skanjanja, kao o integralnom dijelu života.

G enijalna je Hrabalova priča o Milošu Hrmi, pripravniku u željezničkom uredu: duhovito i snažno pripovijeda o 1945. i slabljenju nacista pred kraj rata.

Roman se otvara spomenom Miloševe obitelji - i djedom, lijanim hipnotizerom u malom cirkusu, koji se prvi suprotstavlja nacističkom okupatoru, "nastojeći da snagom misli zaustavi tenkove", no onda ga tenk i pregazi. Akademik Žmegač, sukladno sadržaju djela, ovdje progovara drugačijim leksikom i poentira: notornu "seksualnu gimnastiku" prometnika Hubičke s nepoznatom ženom u šefovoj sobi opisuje kao trenutak kad je "prometnik povalio onu голу damu".

"Limeni bubanj" (1959.) nobelovca Güntera Grassa snažno je obilježio drugu polovicu 20. stoljeća. Filmska adaptacija u režiji Volkera Schlöndorffa 1980. također je osvojila Oscara, a Grass je prvo šezdesetih izazvao sablazan sadržajem romana, a početkom novog stoljeća priznanjem da je bio unovačen u Waffen-SS.

Ovakav izbor, uokviren Houellebecqom, nužno otvara pitanja vlastitog izbora najboljih romana svakog pojedinog čitatelja, ali je pritom i izvanredan prečac - transverzala cjeloživotnim knjižskim iskustvom profesionalca teškog kalibra, poziv na povratak kanonskim djelima. Valja klasike ranijeg datuma usporediti s današnjim stanjem civilizacije i iznova uvidjeti njihove proročanske segmente.

Ako govorimo o proročanskom, Houellebecq je svakako interesantna biljka. Njegov roman "Pokoravanje" (2015.), koji samim naslovom govori o skorom muslimanskom pokoravanju Francuske, dodatno je dobio na popularnosti zbog bizarne činjenice da je objavljen na isti dan kad su islamski radikali napali redakciju satiričkog "Charlie Hebdoa".

Goncourtom nagrađeni "Karta i teritorij" (2010.) posljednji je Žmegačev odabir, zbog čega sam odmah naćulio uši. Taj roman obilježava period kad je Houellebecq prestao javno napadati članove Goncourtove akademije, povukao se iz javnosti, a potom najprestižniju francusku književnu nagradu i dobio. Zaslužio? Svakako, ali zanimalo me kako to Žmegač tumači u okviru svog prilično ekskluzivnog izbora.

Doista su efektni Houellebecqovi motivski spletovi slikarstva, fotografije i književnosti, i način na koji je sebe, Michela Houellebecqa, uveo kao istoimeni lik u roman, a zatim se, opisan kao depresivni alkos, prepustio rukama krvoločnog ubojice koji ga je skupa s njegovim psom izrezao

laserom na šnite i posložio ih po podu u stilu bečkog body-arta i Jacksona Pollocka.

Žmegač tumači da je ovaj roman "nov oblik igre fikcijom" - unikum je način na koji autor sâm sebe u njega uvodi i potom samoubija. Očigledna je narativna alogičnost "suicida pisca koji ne prestaje pripovijedati" i tu se nazire književnokritički izazov - temeljno je pitanje sama mogućnost pripovijedanja.

Predstavljeni izbor romana vraća sjećanja: odabrani Houellebecqov roman bio je, igrom slučaja, predmet mog prvog kritičarskog teksta. U kontekstu novih saznanja - žao mi je što za slikara Thomasa Colea, možda i najpoznatijeg američkog pejzažista 19. stoljeća, nisam čuo na vrijeme - kad sam prvotno pisao o romanu "Karta i teritorij".

Rođen 1801. nedaleko od današnjeg Manchestera, Cole sa 17 emigrira u Ameriku. Uskoro seli u gotovo netaknuto podnožje planine Catskill i promatra što ondje čini okrutna ljudska ruka. U doba kad mlado američko društvo još traži svoj identitet, ovaj samouki slikar nudi viziju onoga što treba očuvati - portretira veličanstvenu američku divljinu.

Coleov impresivni ciklus "Tijek carstva" (1833.-36.) u pet slika pokazuje razvoj civilizacije. Na prvom platnu idila, primitivna lovačka zajednica u netaknutom zelenom edenu; u zenitu - očaravajuća pseudoantička arhitektura i naslada orgije; u četvrtom dijelu ciklusa plamen guta sve pred sobom - uništenje, silovanje, bratoubilački rat. Nadahnuto stihovima Lorda Byrona: "Isprva sloboda potom slava - što trune pod bogatstvom, porokom, korupcijom..."

Na petoj, posljednjoj slici sve je opustošeno. Ljudi više nema. Mrtvi su. Megalitske mramorne strukture s kolonadama zjape prazne, nestaju pod bršljanom i gustišem. No za ovog slikara nestanak civilizacije i povratak vegetacije nije nikakva tragedija. Dapače, u sretnom večernjem spokoju posljednjeg platna vidi se da priželjkuje čovjekovo nestajanje s lica zemlje.

Uvjeren sam da je Houellebecq na kraju "Karte i teritorija" iskoristio upravo tu, posljednju scenu iz Coleova ciklusa. Očito je, Houellebecqov roman završava u dlaku istom idejom: potpunom pobjedom vegetacije koja će požderati i našu civilizaciju. Ali prvo one koji ne čitaju.

Iz kontinuiteta vizura odabranih romana možemo nazrijeti određene društveno-povijesne tendencije. Jedna od njih odnosi se na literarni prikaz intimnog dijela naših života: ignoriranjem tijela počinjemo, plaho prispijevamo do erotskih aluzija, potom i do izravnog spomena seksa, a na kraju, u naše doba, udaramo glavom u zid.

U suvremenost tako ulazimo posredstvom romana "Karta i teritorij", što je mjesto dvostruka zločina: Houellebecq ne ubija samo sebe, već i svom protagonistu Jedu Martinu ukida ikakvu mogućnost intimne sreće, što može biti gore od smrti.

Dotad je francuski autor s idejom ostvarenja ljubavi barem koketirao. Tugaljive su scene kad saznajemo da je Jedova prva djevojka naplaćivala dodatnih 100 eura za analni seks: dok su hodali, zarađivala je kao escort-dama. A još je tužnije što je kod tendencioznog Houellebecqa nemušti seks opće mjesto, dok je vjerojatnost ostvarenja bliskog odnosa na apsolutnoj nuli.

Od Cervantesa do meni neočekivanog Houellebecqa, kratkim i snažnim crtama Viktor Žmegač skicirao je duhovni razvoj Europe niskom od 11 vrhunskih romana. Premda je već u predgovoru za sobom zatvorio vrata polemike čim je naglasio da je ovo subjektivan izbor, ovdje kontroverze nema: tek autorova želja da osvijetla skrivene fasete najmilijih mu kanonskih autora, što čini strastveno i efektno.